

DISKUSIE

K PROBLÉMU URÝCHLENIA VÝVINU SPOLOČENSKÉHO VEDOMIA

MARTIN KATRIAK

Pod vplyvom priaznivého pôsobenia nových sociálno-ekonomických vzťahov do-
siahol rozvoj výrobných síl v našej krajine po oslobodení v uplynulých pätnástich
rokoch nebyvalé rozmery. Všetky odvetvia národného hospodárstva, menovite náš
socialistický priemysel, stavebníctvo, obchod, doprava a do značnej miery i naše poľ-
nohospodárstvo, zaznamenali prudký kvantitatívny i kvalitatívny rast. Naše mestá
i dediny v dôsledku výstavby nových fabriek, obytných štvrtí, rodinných domov, úpravy
vodných tokov, ulíc a pod. dostali a dostávajú nový vzhlad. Sú to usporiadané, po
hospodárskej stránke dobre vybavené a po zdravotnej stránke nezávadné socialistické
sídlišká. Odstránili sa disproporcie v hospodárskej situovanosti jednotlivých zložiek
obyvateľstva i sociálne nerovnosti zdedené po buržoázii. V porovnaní so stavom
v buržoáznej republike značne sa zvýšil životný štandard všetkých zložiek nášho
obyvateľstva.

V súvislosti s modernizáciou priemyslových podnikov, zavádzaním novej techniky
a technológie, komplexnej automatizácie, chemizácie, intenzifikácie výrobných procesov
i v súvislosti s rýchlou technizáciou poľnohospodárstva a jeho prechodom na veľko-
výrobu podstatne sa mení spôsob práce našich pracujúcich. Ťažká fyzická a vyčerpá-
vajúca práca sa postupne odovzdáva dômyselne skonštruovaným a vysoko výkonným
mechanizmom. Dochádzame k stavu, že vysoký rozvoj techniky umožňuje zabezpečiť
nielen maximálnu produkciu hmotných statkov, ale súčasne podstatne vplyva i na
skracovanie spoločensky nutného pracovného času. Toto všetko, ako ukážeme ďalej,
vyvoláva v psychickom ustrojení našich ľudí, ich myslení a konaní veľké zmeny,
ktoré v budúcnosti v dôsledku ďalšieho rozvoja techniky a využívania lacných zdrojov
jadrovej energie budú ešte prenikavejšie.

Pod vplyvom uvedeného rušného rozvoja novej techniky, racionalizácie techno-
logických postupov i vlastnej výrobnjej činnosti, po druhé pod vplyvmi nových sociálno-
ekonomických vzťahov, menovite v dôsledku toho, že každý pracujúci človek sa stal
plnoprávnym členom spoločnosti a rozhodujúcim činiteľom na svojom pracovisku a po
tretie pod vplyvmi kvalitatívne nového spoločenského i kultúrneho prostredia včítane
socialistickej demokracie rodia sa v našich závodoch, mestách i v družstevných obciach
noví ľudia, ľudia, ktorí sa stali nielen nositeľmi myšlienok víťazného učenia mar-
xizmu-leninizmu, ale aj ich propagátormi a realizátormi. Pod vplyvmi týchto základ-
ných, ekonomicko-sociálnych činiteľov mení sa kvalita myslenia nášho človeka. Predo-
všetkým si uvedomuje politicko-ekonomické zmeny, ktoré sa odohrali v našej spoloč-
nosti a ktoré priaznivo ovplyvnili jeho sociálne i hospodárske postavenie, osvojuje si
učenie vedeckého socializmu, uznáva vedúce postavenie a riadiacu funkciu našej Komu-

nistickej strany a čoraz viac ľudí sa k nej primkyna ako k avantgardnej sile v našej spoločnosti atď. Svoju príslušnosť k silám socializmu dokazujú naši pracujúci skvelými pracovnými víťazstvami, ktorých pribúda zo dňa na deň. Dnes už takmer nemáme u nás pracujúceho človeka, okrem mála jednotlivcov vymierajúcich zvyškov bývalej buržoázie, ktorý by nebol hrdý na veľkolepé víťazstvá našej krajiny v budovaní socializmu.

I keď celkove môžeme konštatovať, že sa pod vplyvom búrlivých základných ekonomicko-sociálnych premien spoločenské myslenie nášho obyvateľstva v zásadných smeroch podstatne zmenilo, predsa len ešte nemôžeme byť s jeho zmenami a vývinom spokojní. V mnohých ohľadoch vývin spoločenského vedomia zaostáva za rýchlym rozvojom hospodárskeho života, za rozvojom materiálneho bytia našej spoločnosti, čo je zjav vcelku všeobecný.¹ Akže vo sfére hospodárskej hovoríme vcelku konkrétne o dobudovaní materiálno-technickej základne socialistickej spoločnosti v našej krajine v historicky krátkom období, nemôžeme s analogickou konkrétnosťou hovoriť o pretvorení spoločenského vedomia v tomže historicky vymedzenom období. Je to dané tým, že socialistická revolúcia zasahuje oblasť spoločenského vedomia (zvyky, mravy, morálku, svetonázor) len vo svojej ďalšej etape.

Vývin spoločenského vedomia a najmä priemerného vedomia, ktoré sa vyznačuje empirickým chápaním prírodného a spoločenského diania, v dôsledku čoho nepreniká do podstaty javov, je vecou nadmieru zložitou a urýchlenie tohto vývinu ešte vecou zložitejšou. Na vývin spoločenského vedomia vplýva nielen celý rad ekonomických činiteľov, ale aj vzájomná súvislosť jednotlivých zložiek ideologickej nadstavby a okrem toho i navonok sa neprejavujúce historicko-spoločenské momenty, vplyv čoho všetkého pri bežnej analýze sa nepodarí ani vystihnúť.

Treba sa nám s celou vážnosťou pozastaviť nad tým, ako ešte dosť často sa vo vedomí našich pracujúcich vyskytujú prežitky kapitalizmu, ako honba za osobným ziskom, slávomamstvo a individualizmus, lahostajný vzťah k spoločnému vlastníctvu, egocentrizmus, pesimizmus a nedôvera v ľudí, subjektivistické riešenie spoločenských problémov; ďalej je to Ipenie na starých zvykoch, obyčajoch a tradíciách, nekritické a nevedecké myslenie, podliehanie rozličným, neraz aj nežiadúcim náladám, nedôvera v nové, pohodlnosť a konzervatizmus, neopodstatnené zotrvávanie na metafyzickom fideistickom svetovom názore a pod. Tieto prvky psychického ustrojenia sú v úplnom rozpore s črtami socialistickeho človeka, ako je pevné socialistické uvedomenie a uvedomelá príslušnosť k silám socializmu a mieru, vedecké ponímanie reality v duchu učenia marxizmu-leninizmu, proletársky internacionalizmus, socialistické vlastenectvo, kolektívnosť, správny vzťah k práci a spoločnému vlastníctvu, socialistický humanizmus, demokratizmus, pozitívny vzťah k ľuďom, učenlivosť a pod. Naša komunistickej strana neraz vo svojich uzneseniach upozornila na potrebu vytláčiť spomenuté negatívne prvky z vedomia niektorých zložiek nášho obyvateľstva a vypestovať u nich črty, aké má mať socialistický človek. Aj na Sjazde socialistickej kultúry sa zdôraznilo, že „uskutočniť socialistickú revolúciu v myslení, v oblasti duchovného života našich ľudí — to je hlavný zmysel kultúrnej revolúcie...“

Významnú úlohu v sústave činiteľov pôsobiacich na vývin spoločenského vedomia okrem tých, ktoré sme uviedli vyššie, má nesporne okrem školskej výchovy aj ideologická, kultúrno-výchovná a osvetová práca. Význam ideologickej a celej kultúrno-výchovnej práce spočíva na rozdiel od skôr uvedených činiteľov v prvom rade v tom, že

¹ Pozri napr. F. V. Konstantinov a kol., *Historický materializmus*, Bratislava 1955, 365.

oboznamuje človeka so systémom politických a vedeckých poznatkov, včítane najrozmanitejších poznatkov technologického charakteru, že utvára v ľuďoch perspektívu spoločenského vývinu, že pestuje v nich rôzne kultúrne návyky, pracovné návyky, vychováva socialistickú osobnosť. Vzhľadom na túto dôležitú funkciu naša komunistická strana vysoko hodnotí školskú i mimoškolskú výchovu pracujúcich, ako o tom svedčí aj uznesenie ÚV KSČ O ďalšom rozvoji a prehĺbení ideovej účinnosti osvetovej práce, no najmä uznesenie ÚV KSČ O úzkom spojení školy so životom a o ďalšom rozvoji výchovy a vzdelania v Československu. Mimoriadne významné je najmä citované druhé uznesenie, v ktorom sa okrem ustanovení, týkajúcich sa školy a školskej výučby, ukladá príslušným štátnym orgánom a spoločenským organizáciám venovať zvýšenú pozornosť organizovaniu sústavného mimoškolského vzdelávania pracujúcich v cyklických formách, ako sú ľudové univerzity, dedinské akadémie, poľnohospodárske akadémie a pod. Okrem toho sa tu zvlášť zdôrazňuje štúdium pracujúcich na všeobecnovzdelávacích odborných i vysokých školách bez prerušenia zamestnania s tým zameraním, aby si zvýšili jednak všeobecné vzdelanie, no hlavne svoju odbornú kvalifikáciu.

Týmito sústavnejšími formami kultúrno-výchovnej činnosti a hlavne štúdiom pracujúcich na vysokých školách sa bezpochyby docieli to, že u značnej časti nášho obyvateľstva sa zvýši vzdelanostná úroveň a že sa tak postupne dostane spoločenské vedomie na úroveň úmernú stupňu ekonomicko-sociálnej organizácie našej spoločnosti. Pravda, popri tom prevažná časť nášho obyvateľstva nebude ešte môcť v dohľadnom čase ukončiť odbornú alebo vysokú školu a bude sa musieť uspokojiť so vzdelávaním v cyklických formách, krátkodobých kurzoch, krúžkoch, čítaním odbornej literatúry, počúvaním rozhlasu, sledovaním televízneho vysielania, populárno-vedeckých filmov a pod. Ba s ohľadom na nadchádzajúci nevidaný pokrok vedy a techniky nebudú ani odborne a vysokoškolsky vzdelaní ľudia stačiť s vedomosťami, ktoré získali na škole, ale budú musieť aj oni neustále ďalej prehĺbovať svoje všeobecné i odborné vedomosti. A tu sa žiada konštatovať, že kultúrno-výchovná a osvetová práca zostane natrvalo tým činiteľom, ktorý bude pomáhať pracujúcim zvyšovať ich všeobecnú a odbornú vzdelanosť, tým činiteľom, ktorý bude prispievať k urýchľovaniu vývinu spoločenského vedomia. Potreba rozvinutej kultúrno-výchovnej činnosti sa ešte zvýrazní pri nadchádzajúcom skracovaní spoločensky nutného pracovného času.

Pravda, žiaduci vplyv kultúrno-výchovnej činnosti na vývin jednotlivých foriem spoločenského vedomia, ako je politické uvedomenie a socialistická mravnosť, vedecké myslenie, schopnosť estetického vnímania prírodných, technických a umeleckých výtvorov zabezpečiť sa len vtedy, keď kultúrno-výchovná a osvetová činnosť bude mať vysokú výchovnú a vzdelávaciu účinnosť, a to u všetkých zložiek, vrstiev a skupín obyvateľstva, na ktoré bola zameraná. Doterajšia výchovno-vzdelávacia prax medzi dospelými však ukazuje, že výsledky kultúrno-výchovnej činnosti sú nie vždy také, ako by bolo s ohľadom na spoločenské potreby žiadúce. Predovšetkým na kultúrno-výchovných podujatiach, ako sú prednášky, rôzne druhy školení, aj včítane odborných školení, kurzy, exkurzie, divadelné a filmové predstavenia, koncerty, vysielanie jednotlivých relácií rozhlasom a televíziou, čítanie kníh a časopisov a pod., zúčastňuje sa vždy len určitá, spravidla menšia časť obyvateľstva a po druhé sa ukazuje, že mnohé z výchovno-vzdelávacích podujatí nedosahujú vytýčený cieľ. Nad týmto treba sa nám zamýšľať a hľadať spôsoby, aby kultúrno-výchovná práca pôsobila v celej svojej intenzite, i čo do šírky, extenzívne, aby nebolo u nás obce alebo osady, v ktorej by jej účinky nepocítili.

Abý sa kultúrno-výchovná činnosť stala takou, bude potrebné sústavne sledovať jej kvantitatívny i kvalitatívny rozvoj a z roka na rok ju rozvíjať a zlepšovať. Treba

vypracovať jednoduchú sústavu hlavných ukazovateľov jednotlivých výkonov (podujatí) kultúrno-výchovnej činnosti v mestách a na dedinách, evidovať ju podľa obcí a okresov, výkazy polročne spracovávať vo forme štatistických prehľadov, vyhodnocovať ich a porovnávať rast počtu podujatí s uplynulými rokmi. Prirodzene, výsledky týchto rozborov treba uverejňovať v príslušnej odbornej, resp. i v dennej tlači, aby o stave a rozvoji kultúrno-výchovnej činnosti bola informovaná celá verejnosť. Takého prehľady a rozborov dobre podnecujú ideologických, kultúrnych a osvetových pracovníkov do ďalšej intenzívnej činnosti.

V tesnej súvislosti so sledovaním kvantitatívneho rozvoja kultúrno-výchovnej a osvetovej činnosti treba starostlivo sledovať aj jej kvalitatívnu stránku a najmä jej výchovno-vzdelávaciu účinnosť. Treba na faktovom materiáli ukázať, v ktorých smeroch, čo sa týka obsahovej náplne, sa kultúrno-výchovná činnosť rozvíja, koľko obyvateľov sa podľa jednotlivých druhov podujatí na nej zúčastňuje a aký výchovno-vzdelávací vplyv na nich má, v čom a ako obyvatelia dotyčného miesta pod jej vplyvom postúpili, v akom zameraní treba kultúrnu činnosť ďalej rozvíjať a pod. Je jasné, že bez sledovania extenzívneho rozvoja kultúrno-výchovnej práce, bez zreteľa na to, v akom počte sa na nej obyvateľstvo zúčastňuje a bez sledovania jej účinkov, nemožno evidentne a zámerne túto prácu rozvíjať, zlepšovať a jej účinky prehľadovať. Kultúrno-výchovná činnosť je hromadným spoločenským javom a nemožno ju teda bez štatistického sledovania hodnotiť a ani cielavedome zlepšovať. Akže kultúrno-výchovná práca má čím viac prispieť k dovŕšeniu socialistickej kultúrnej revolúcie, k urýchleniu vývinu priemerného spoločenského vedomia, čo je veľmi žiadúce, tu potom k navrhovaným opatreniam treba čím skôr pristúpiť.

Niekoľkoročná prax zreteľne ukázala, že aj v rámci kultúrno-výchovnej a osvetovej práce vykonala veľmi dobré služby výskumná činnosť, zameraná na riešenie aktuálnych konkrétnych problémov. Tak napr. Osvetový ústav ako rezortné pracovisko Poverenia školstva a kultúry uskutočnil od roku 1953 okrem celého radu prieskumov rozvoja a obsahového zamerania osvetovej práce v rôznych oblastiach Slovenska i prieskum spôsobu života občanov cigánskeho pôvodu vo viacerých obciach Prešovského a Košického kraja. Pri tomto prieskume zisťovalo sa predovšetkým hospodárske postavenie jednotlivých rodín, počet členov zapojených do stáleho pracovného procesu, spôsob bývania a stravovania, ďalej účasť občanov cigánskeho pôvodu na kultúrnom živote v obci a ich celkové kultúrne napredovanie. Prieskumom sa získal bohatý faktový materiál, zo spracovania ktorého vyplynuli v záujme odstránenia zaostalejšieho spôsobu života občanov cigánskeho pôvodu a rýchlejšieho zvýšenia ich životnej úrovne závažné návrhy, ktoré po ich prerokovaní v Sbere povereníkov boli vo forme úloh dané na realizovanie príslušným rezortom. Starostlivosť o dôsledné zapojenie práceschopných občanov cigánskeho pôvodu do pracovného procesu, o zvyšovanie ich materiálnej a kultúrnej úrovne stala sa jednou z vážnych úloh národných výborov a možno konštatovať, že za uplynulé štyri roky od vykonania spomenutého prieskumu sa odstránilo mnoho nedostatkov brzdiacich kultúrnu a, pravda, i hospodárske napredovanie občanov cigánskeho pôvodu. V blízkom čase vďaka prehĺbenej výchovnej činnosti sa napr. odstraňujú zvyšky ich negramotnosti a pod. Treba tu poznamenať, že podnet k vykonaniu tohoto prieskumu dal Ústredný výbor KSS a on sa tiež staral a stará o dôsledné realizovanie nastolených úloh.

Dobrou pomôckou pri obsahovom zameriavaní výchovnej a vzdelávacej práce sú výsledky výskumu vzdelávacích záujmov dedinského obyvateľstva, ktorý spomenutý ústav vykonal v roku 1957. Na rozbere faktového materiálu získaného od postačujúceho počtu osôb i so zreteľom na ich zamestnanie, vek a pohlavie sa na číselných

údajoch ukázalo, o ktoré poznatky a v akej miere sa naši pracujúci zaujímajú. Okrem iných vecí sa napr. ukázalo, že o poznatky, pomocou ktorých možno zvyšovať produktivitu práce, sa ľudia zaujímajú v najväčšom množstve, čo možno dobre využiť pri ekonomickej výchove pracujúcich. Význačným zistením je aj fakt, že sa naši pracujúci vo veľkom počte zaujímajú o otázky politické, napr. o otázky budovania socializmu u nás, o otázky mierového spolužitia národov a pod. Okrem toho sa zistilo, že počet vzdelávacích záujmov u jednotlivlo hospodáriacich roľníkov a žien v domácnosti je omnoho menší ako u iných povolání. To je dôležité upozornenie pre kultúrnych pracovníkov, ako treba osvetovú prácu u jednotlivých povolání zameriavať.

Avšak význam výsledkov tohto výskumu spočíva nielen v možnostiach ich praktického využitia. Vykonaný výskum je významný aj po teoretickej stránke, a to v tom zmysle, že jeho zopakovaním po určitom časovom odstupe za dodržania týchže metodických zásad možno získať ďalší materiál, ktorého hlbšou analýzou a porovnávaním s materiálom z prvého výskumu bude možné demonštrovať vývin určitej stránky spoločenského vedomia v podmienkach budovania materiálno-technickej základne socializmu v našej vlasti. Bude možnosť na konkrétnom materiáli ukázať, ako sa táto stránka spoločenského vedomia v dôsledku búrlivých ekonomických zmien u rôznych spoločenských vrstiev vyvíja, resp. i stupeň zaostávania tohto vývinu u jednotlivých spoločenských vrstiev a skupín.

Domnievame sa, že netreba uvádzať viac príkladov, i keď sú po ruke, na ozrejmienie významnej funkcie výskumnej činnosti v záujme zlepšovania a prehĺbovania účinkov kultúrno-výchovnej práce. Evidentne sa ukazuje potreba zámerne a cielavedome takúto činnosť rozvíjať na všetkých jej úsekoch (politickovýchovná a vzdelávacia činnosť, starostlivosť o rozvíjanie kultúrneho a spoločenského života pracujúcich, práca s knihou a tlačou, činnosť rozhlasu a televízie, starostlivosť o telovýchovu a šport a pod.) a so zreteľom aj na sociálne zloženie a územné osídlenie obyvateľstva. Je všeobecne známy fakt, že pri akejkoľvek praktickej činnosti vykonávanej bez využitia výsledkov prieskumu alebo výskumu je asi 40—50 % úkonov chybných alebo úplne nesprávnych; pri použití prieskumu alebo výskumu sa však toto percento znižuje asi na 10 %. Výskumná činnosť ukazuje sa ako nevyhnutný prostriedok, nástroj na skvalitňovanie práce akéhokoľvek druhu.

V záujme zmiernenia zaostávania vývinu spoločenského vedomia treba ešte všestrannejšie, systematickejšie a s ohľadom na dané úlohy spoločnosti i s ohľadom na konkrétne záujmy a kultúrne potreby pracujúcich dôslednejšie rozvinúť celú ideologicko-výchovnú a osvetovú prácu, v rámci čoho však viac a smelšie využívať aj sústavné formy mimoškolského všeobecného a odborného vzdelávania. Pri dosahovaní tohto cieľa treba sústavnějšie využívať prieskumnú a výskumnú činnosť, zameranú na riešenie najzávažnejších problémov. V súčasnom období išlo by napr. o riešenie týchto problémov: skúmať výchovnovzdelávaciu starostlivosť o dospelávajúcu mládež, začlenenú do pracovného procesu, zo strany rodičov, osvetových zariadení a spoločenských organizácií; skúmať, ako si dospelávajúca mládež, začlenená do pracovného procesu, dopĺňuje a rozvíja svoje všeobecné a odborné vzdelanie, ako po politickoideovej stránke rastie, ako si osvojuje vedecký svetový názor a ako sa zapojuje do produktívnej činnosti; skúmať, ako pod vplyvom propagácie prírodovedeckých poznatkov utvára sa u rôznych vrstiev a sociálnych skupín dospelého obyvateľstva vedecký svetový názor a ako sa u neho formujú črty socialistickej mravnosti; skúmať, pomocou ktorých foriem a metód osvojujú si dospelí ľudia najviac poznatkov, ktoré možno využívať pri zvyšovaní produktivity práce; skúmať politickovýchovný a vzdelávací vplyv divadla, filmu, rozhlasu, televízie a rôznych spoločenskozábavných umeleckých, rekreačných a telovýchovných

podujatí a navrhovať spôsoby, ako činnosť týchto zariadení a podujatí čo najlepšie vo výchovnej práci využívať; skúmať, pre ktoré príčiny využívajú naši družstevníci i jednotlivci hospodáriaci roľníci vo veľmi malej miere a takmer len v ojedinelých prípadoch odbornú poľnohospodársku literatúru na svoje odborné vzdelávanie a ďalšie významné otázky, ktorých objasnenie pomôže nájsť pravidlá, zásady, resp. i zákonitosti umožňujúce maximálne rozvinúť kultúrno-výchovnú prácu a prehĺbiť jej účinky.

K výskumu nadhodených problémov, predmetom ktorého sú veľmi zložité a v priestore a čase veľmi sa meniace spoločenské javy psychologicko-didaktickej povahy, treba pristupovať premyslene a nestrácať zo zretela ich súvis s ekonomickými potrebami, s hospodárskym životom a najmä s otázkami výroby, reprodukcie, lebo koniec-koncov aj potreba výchovy a vzdelávania s týmito otázkami úzko súvisí. Pokiaľ ide o metódy a techniky získavania faktov a údajov o javoch tohto druhu, ich hodnotenia a triedenia, teoretického spracovania a analýzy, sú tu v podstate vyriešené závažnejšie problémy. Dosť častou prekážkou konania výskumov v uvedenom zameraní je nedocenenie ich spoločenského významu, čo značne prekáža rýchlejšiemu rozvoju a skvalitňovaniu kultúrno-výchovnej práce. Je prirodzené, že teoretickým, gnozeologickým a metodologickým východiskom tohto do značnej miery špecifického výskumu je dialektický a historický materializmus, najmä marxistická dialektická metóda.²

K riešeniu obsahového zameriavania kultúrno-výchovnej práce a k jej lepšiemu orientovaniu na úlohy a potreby obyvateľstva určitých územných celkov, ľudí, žijúcich v špeciálnych podmienkach a pod. by dobre pomohli výskumy koncipované na širšiu oblasť ekonomicko-sociálnych javov, aké napr. robia, resp. začínajú robiť v Nemeckej demokratickej republike, Bulharskej ľudovej republike a v iných ľudovodemokratických štátoch. Úspešne v tomto širšom zameraní koná výskumy hlavne na dedine Československá akadémia poľnohospodárskych vied v Prahe, jej osobitné pracovisko — Kabinet pre štúdium hospodárskeho a sociálneho vývinu v poľnohospodárstve. Veľká prednosť takto orientovaných výskumov spočíva v tom, že v dôsledku skúmania širšieho komplexu ekonomicko-sociálnych javov lepšie sa vystihnú podstatné súvislosti, lepšie sa odhalia prípadné vývinové nedostatky, z čoho vyplýva aj lepšia a širšia použiteľnosť výsledkov takýchto výskumov v spoločenskej praxi.

V terajšej etape búrlivého budovania socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby na našej dedine javí sa ako veľmi aktuálne vykonať napr. výskum procesu socialistického uvedomovania sa družstevných roľníkov, pri ktorom by išlo o zistenie, ako pod vplyvmi nových výrobných vzťahov, lepšej hospodárskej situovanosti, kolektívneho spôsobu práce, živšej výmeny skúseností a myšlienok utvárajú sa u nich nové črty, charakterizujúce socialistického človeka. V rámci tohto výskumu by sa zistilo i to, čo ešte bráni družstevníkom úplne prilnúť k družstvu, čo sami navrhujú na zlepšenie hospodársko-organizačnej práce v družstve a pod. Poznatky z tohto výskumu by sa mohli predovšetkým prakticky dobre využiť, a to pri ekonomickom i sociálnom upevňovaní družstiev a po druhé teoreticky — ako materiál na doloženie, ako sa pod vplyvmi zmien v hospodárskej základni mení i spoločenské vedomie družstevníkov.

V stručnosti sme na niekoľkých príkladoch načrtli, ako výhodne možno využiť v sociálnej praxi výsledky marxisticko-leninsky orientovaného spoločenského výskumu. Je jasné, že pole využívania spoločenského výskumu i v súčasnom štádiu budovania socializmu u nás je veľmi široké. Vynoruje sa mnoho problémov, pri riešení ktorých by mohol dobre pomáhať spoločenský výskum. Zo strany sociálnych vedcov (najmä

² Bližšie pozri dr. M. Katriak, *Metodika osvetového výskumu*, Bratislava 1956 (rotaprint Osvetového ústavu).

marxistických sociológov) sa netreba obávať, že riešením praktických úloh upadli by do akéhosi pochybného praktikizmu. Naopak: práve tento spôsob spoločenského výskumu treba vítať, lebo je tu možnosť overiť si výsledky skúmania bezprostredne v sociálnej praxi a tak už pri teoretickom bádani využívať praxou verifikované poznatky.

Okrem uvedených základných výskumov sú tu široké možnosti teoreticky, metódou marxistickej sociológie spracovávať bohatý materiál získaný praxou socialistickej výstavby v našej vlasti. Máme plno možností ukázať na faktovom materiáli, ako v dôsledku odstránenia buržoázných výrobných vzťahov odohral sa prenikavý vzostup životnej úrovne nášho obyvateľstva, ako došlo k nebyválnemu rozvoju cestnej siete a dopravných spojov, ako podstatne sa tým zvýšili možnosti pohybu obyvateľstva, ako sa vplyvom tohoto pohybu odbúrala odveká izolovanosť vonkova a rozvinula sa sociálna interakcia a v súvislosti s ňou výmena kultúrnych hodnôt medzi mestom a dedinou; ukázať na všestranný a prenikavý rozvoj kultúry od oslobodenia, na búrlivý rozvoj školstva a nebyvalý rozvoj vzdelanosti u nás atď., atď.

Do výskumov a bádania spomenutého druhu treba zapojiť okrem príslušných vedeckých pracovníkov akadémií a rezortných ústavov i vysokoškolských učiteľov, prednášajúcich dialektický a historický materializmus, politickú ekonómiu, pedagogiku, psychológiu, národopis, históriu, žurnalistiku, knihovedu i iné disciplíny a podľa možnosti aj nadaných, vyspelých poslucháčov. Vysoká škola by tak pomáhala riešiť dôležité problémy a bola by v úzkom spojení so životom. Týmito prácami, seriózne teoreticky fundovanými, doloženými sústavou faktov a číselného materiálu, zachycujúceho vývin dotyčného pertraktovaného ekonomického, sociálneho, kultúrneho javu a iných javov počas viacerých rokov a vydanými vo väčších nákladoch nielen doma, ale príp. preloženými aj do iných jazykov, možno ukázať, dokumentovať grandiózny hospodársky, sociálny a kultúrny vzostup obyvateľstva našej krajiny. Takýmto spôsobom ukážeme vedcom kapitalistických krajín, predovšetkým buržoáznym sociológom väčšiu životaschopnosť, ekonomickú a sociálnu prevahu socialistickeho spoločenského zriadenia nad kapitalistickým poriadkom a prispejeme tým aj k víťazstvu svetovej socialistickej sústavy nad sústavou kapitalistickou v mierovom súťažení. Čím skôr zamerať vedeckovýskumnú a bádateľskú činnosť v spoločenských vedách aj v uvedenom zameraní je nevyhnutné, ako sa to ukázalo aj na IV. svetovom sociologickom kongrese v Miláne. Práce uvedeného druhu okrem iného skvele poslúžia aj na všestrannú propagáciu myšlienok vedeckého socializmu a komunizmu.

Napokon pokúsime sa o súhrn záverov, ku ktorým sme dospeli. Poukázali sme na to, že ideologicko-výchovná a kultúrna činnosť je v rade iných činiteľov veľmi dôležitým nástrojom na urýchľovanie vývinu spoločenského vedomia. Na konkrétnych príkladoch sme načrtli, ako možno túto činnosť extenzívne i čo do jej kvality a intenzity použitím výskumov cielavedome zlepšovať, aby jej výchovné účinky boli čo najprenikavejšie. V súvislosti s tým sme poukázali aj na potrebu uskutočňovania širšie koncipovaných spoločenských výskumov u nás. Na záver treba dodať len toľko, že úžitok spomenutých výskumov, či už výskumov uskutočňovaných v rámci kultúrno-výchovnej práce, alebo výskumov sociálno-ekonomických (alebo, ak ich chceme tak nazvať — marxisticko-sociologických) prejaví sa nielen v tom, že využívaním ich výsledkov budeme môcť zámerne zlepšovať výchovu ľudí a mnohznačnú, širokú sociálnu prax, že budeme môcť naše drobné i budovateľské podujatia lepšie plánovať a ich výsledky a účinky tiež presnejšie predvídať, ale aj v tom, že týmito výskumami získame cenné odborné, vedecké práce, ktoré hlavne tým, že budú pojednávať o rýchlosti a všestrannom raste *našej* spoločnosti, stanú sa významnou a nepostrádateľnou pomôckou vo výchovnej práci, pri urýchľovaní vývinu spoločenského vedomia.